

*Primera edició: 2019
c 2019, per aquesta edició: GREHIC
c 2019,
Text: Javier Clemente
Il·lustracions: Andreu Ferrer, Alba Hurtado, Noèlia Márquez
Disseny gràfic i maquetació: Yol Bernardó, Mur Tarragona
ISBN: 978-84-09-13012-2
Dipòsit legal: B 1828-2019
Impressió: Estel2 Graf S.L.*

orria l'any 787.

Carlemany, el rei
dels longobards
i dels francs, era

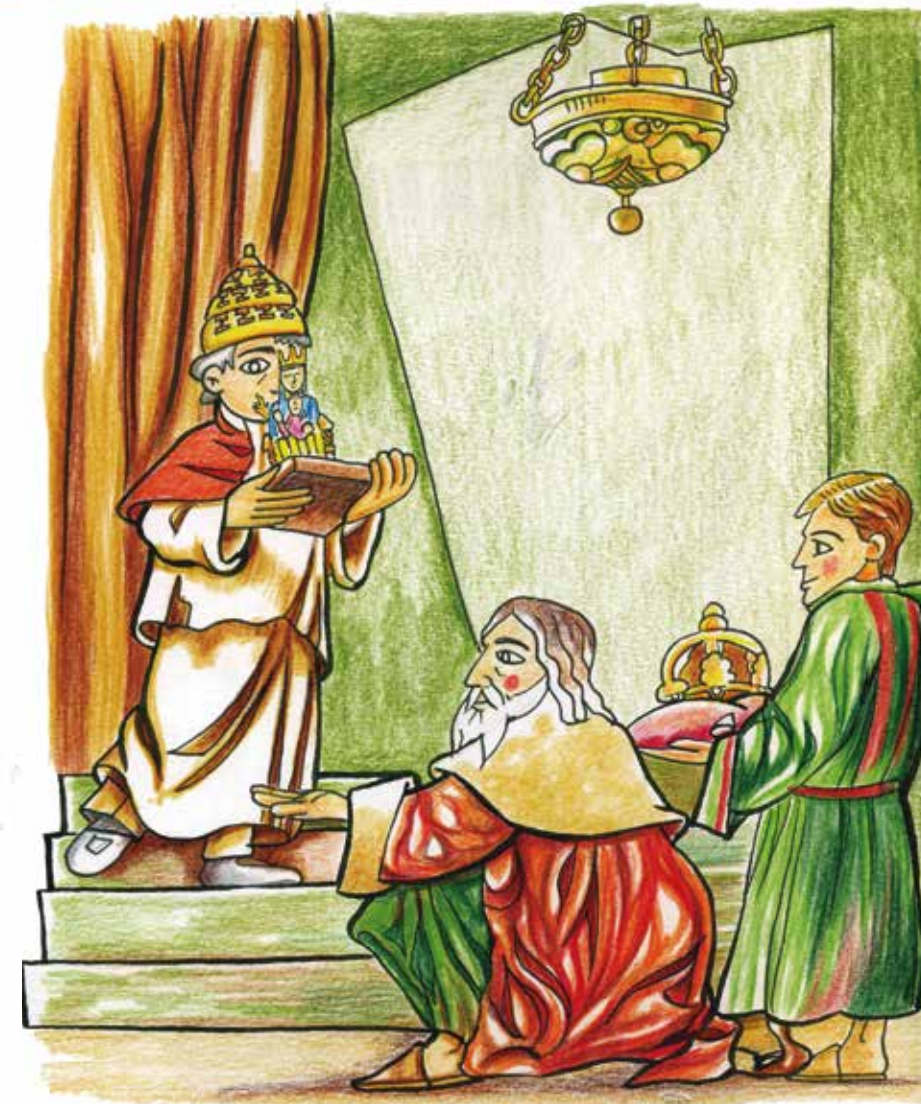
rebut a Roma, per tercer cop, pel papa *Adrià I*.
“Carlemany” vol dir Carles el Gran, i un dia
arribaria a ser Emperador.

*Is dos homes es
troben cara a
cara. Sota una
gran llàntia*

*quedà aturat Carlemany, que clavà un
genoll a terra.¹ Enrere havia deixat, en
mans d'un servent jove, un atribut del seu
poder: la corona.*

Llavors diu el Papa a Carlemany:

*-En aquest acte solemne, Nos us lliurem una
talla de Maria amb son fill: Jesús. L'hauràs de
portar a la frontera que establiràs a la costa,
més avall del Llobregat, davant el domini sarraí.
Nostre desig és que aquesta sagrada imatge, que
a les vostres mans confiem, s'hi estigui en lloc
preeminent en terra recuperada als musulmans.
Us donem aquesta ordre. Si compleixes, et faràs
mereixedor de grans honors.*

*es paraules d'Adrià I²,
dites amb gran
solemnitat, deixaren
preocupat el rei.*

Rebia una missió important.

*El Papa li lliura una marededéu que haurà de
passar els Pirineus i que servirà, al sud, com a
símbol del gran domini cristià.*

*a imatge agradà a
Carlemany.
Va embolicar-la
en preciosos draps*

*i se l'endugué. Un pergami antic explica que
Carlemany confià secretament la missió rebuda
al seu fill Lluís, rei d'Aquitània.*

"donant compliment a totes les ordinacions
que son pare lo emperador li havia fetes e
donant càrrec al rey son fill que los complís
e com tot açó hagué compliment e lo dit
rey hagué gonyada tota la terra lo dit
rey se atura per allí mateç lo comtat de
Barcelona qui tenia lavors fins a Serraters
e fins a Moya e fins
a la Guardia de
Monsarrat e fins a
Castell de fels e fins
a Cabrera e quest
comtat lo rey
acomana a
un cavaller"³

l'pergamí diu que el
devot fill de Carlemany
arribà fins a Castelldefels.
Ho va fer per dur la
marededéu. El seguici del
rei Lluís passà per davant
de l'església visigòtica
de Cornellà, abans de
travessar el Llobregat.

Després arribaria a un enclau costaner, des d'on es veia
la muntanya de la Dona Morta, per a deixar la sagrada
imatge. Però aquell indret calia reconquerir-lo, doncs
estava dominat pels musulmans i, de fet, ja ningú en
guardava el record dels monjos que l'havien
fet seu en el passat.

*ràcies a les accions
hàbils d'en Lluís
hi haurà el canvi
d'amos al territori.*

*El fill de Carlemany, com havia fet a altres
llocs abans, va convidar els cristians del sud del
Llobregat a rebel·lar-se contra els musulmans que
els exigien pagar tributs.*

*ls cristians que
conreaven aquelles
terres es van
mobilitzar.*

*No rendirien comptes a aquells que els havien
dominat.*

*Els musulmans van marxar. A la petita
església tornà una comunitat de monjos
valents.*

l'clergat que s'hi
establí després de
la revolta pagesa
començà a parlar
d'un reconquerit *Populus Castrifidelium*.⁴

Les ordres de Carlemany es compliren fil per
randa. Tot es va fer exactament com ell volia i
gràcies al comandament del seu fill. Tant va ser
així que, passats dos-cents anys, alguns deien que
l'Emperador mateix dreçà un temple o que, en
persona, portà fins a l'indret la imatge lliurada
pel Papa.⁵ Però no havia estat exactament així.
*Ja se sap que un no sempre es pot fiar d'allò que
li expliquen.* Ara bé, és cert que, d'una manera o
una altra, cadascú havia servit a Santa Maria
del Castell dels Fidels. Tots dos, pare i fill, van
posar de la seva part per a la "restauració" del
monestir.⁶

arlemany hagués
volgut tornar a
Roma per a fer saber
Adrià I de la gesta
duta a terme pel seu
fill Lluís, el Pietós.
Però això va ser
impossible.

El Papa no arribà a saber que la bonica figura
de fusta que s'endugué el sobirà franc trobà
a Castelldefels un digne lloc d'aixopluc. La
malaltia i la mort l'havien sorprès abans.

n **Carlemany**
compartí la seva
alegria amb el Papa
següent, Lleó III,
que l'honorà amb el
títol d'Emperador.
Li digué que el desig
del seu antecessor

havia estat satisfet. La imatge de Maria amb el
nen Jesús ocupà un lloc elevat en la població que,
des d'aleshores, es coneix com a **Castell de Fels**,
la fortalesa de la gent fidel.

*En aquest lloc és on es cantava, no fa pas tants
anys, a la Verge duta pel fill de Carlemany:*

*“Foreu Vos per Titular
nou cents anys ha venerada,
en esta Iglesia sagrada
per tradició singular”.*⁷

*La tradició singular avui us l'hem explicada i
algú, que també la sentí, aprofità la tonada per
fer uns nous versos, així:*

*“Carlo-Magno, que la glòria
duia esclava amb son poder,
que portava la victòria
en la punta de l’acer,
ve a nostre pàtria estimada
i en aquest poble os ha dut.*

*Lo Papa Adrià, vostre imatge
va donà al Emperador;
vos li inspiràreu coratge
contra’l serraquí invasor
vos com reyna, venerada
en aquest temple heu sigut”.⁸*

*ràcies a Carlemany,
com diuen els goigs,
o sigui per Lluís, com
han deixat escrits*

*testimoni de temps remots, l’antiga marededéu
venerada per tantíssimes generacions a la capella
del castell, ara roman a l’església del pla: Santa
Maria de Castelldefels.*

Notes

1.- Per a fer la descripció de l'escena, ens inspirem en la composició pictòrica que reflecteix aquesta història. El moment del lliurament de la talla a Carlemany apareixeria al tambor de l'absis de l'església de Santa Maria de Castelldefels des del 1952. Els pinzells d'en Josep Serra Santa, Serrasanta, van ser els artífex.

Sabem de l'existència d'una pintura anterior, que restava en l'església del castell on també s'havia retratat Carlemany i el Papa. Ens donen notícia uns excursionistes de la Renaixença catalana: "En lo camaril del creuher esquerra s'hi troba la moreneta imatge de la Mare de Deu de la Salut, de popular devoció y de antich origen, si s'ha de donar crèdit á la tradició del país. Suposan que'l Papa Adrià II la va regalar á Carle Magne, y aixis ho esprimen unas pinturas modernas del propi altar ab llegendas alusivas y la reproducció iconogràfica de dits personatges. Lo respecte que deuen mereixens la santedat de dit Pontífice y las gestas del gran Emperador reclaman que desaparegan ditas pinturas, y si s'ha de fer recort de tan egregis varons, es del cas ferho d'una manera digna, formal y adecuada". MASRIERA; Enrich: "Excursió a Castelldefels 25 de novembre. 1883" en: *Memorias de la Associació Catalanista d'Excursions Científicas*. Vol.VII (1883) pp. 218-230 cita en p. 224.

2.- En la llegenda de Castelldefels, sovint s'ha dit que va ser el papa Adrià II qui va fer l'encàrrec a Carlemany. Això passa des de la versió d'un important diccionari enciclopèdic on llegim: "Sobre un montecito, se halla la iglesia parroquial (Santa María) (...) tiene casa contigua para el cura y la única cosa notable que posee es la imagen de Nuestra Señora de la Salud, regalada por el papa Adriano II al emperador Carlo Magno, que la cedió a este templo edificado por él" en: MADOZ, Pascual: *Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de ultramar*. Est. Tipográfico – Literario Universal. Madrid, 1846-1850. Vid. "Castelldefels" en: vol VI pp.95-96.

Caldria desplaçar el nom d'Adrià II, que fou Papa entre el 867 i el 872, com al coetani de Carlemany, que morí el 814, malgrat que la "llegenda" ho hagi permès en algunes de les versions, com en les que ara recordarem:

La primera la trobem en la cita anterior, en l'obra de Masriera, però n'hi ha més textos coincidents en aquest punt erroni...

"Abans la església parroquial era dins del castell, però en Manel Girona, adquiridor d'aquest immoble, ne va fer alçar una de nova abaix a la carretera, per a treure's la servitut. És fama que la imatge de la Mare de Déu de la Salut que hi ha a la capella del castell va ser donada pel papa Adrià II a l'emperador Carlemany, qui ne va fer cessió a aquesta església, edificada per ell".

GOMIS, C.: "Castelldefels" (dins de l'apartat Província de Barcelona) en: CARRERAS CANDI, F.: *Geografia general de Catalunya*. Ed. A. Martin. Barcelona, 1910. p.358.

"Les escampades cases que formaven el petit poblat anomenat antigament Castrum Felix, data de les primeries del segle VII; d'aquella època, però no en queda altra cosa que algun document que fa referència al poble, la venerada imatge de la Mare de Déu de la Salut, la qual, segons la tradició, fou regalada pel Papa Adrià II, a l'emperador dels francs, nomenat Carlemany. És probable que fos en premi d'una sortosa expedició efectuada contra els que llavors tenien envaïda Catalunya fins a la ratlla del riu Gayà".

CASTELL, J: "Castelldefels" en: *Agricultura. Revista Agrícola Catalana*. Any III, 20 març 1919, núm. 6 (suplement mensual núm 3). [Editorial Catalana, Barcelona].

“La antigüedad de la imagen se remonta, según la leyenda, a los tiempos de la reconquista de los francos, en el siglo IX: Según otra tradición fue donada por el Papa Adriano II (867-872) al Emperador Carlomagno, el cual la colocó en la iglesia por él edificada en el recinto del Castrum Felix”.
ANÒNIM: “Ntra. Sra. de la Salud de Castelldefels y su iglesia” en: *IV Exposición Filatélica y Numismática. 14-21 julio 1974. Castelldefels*. p. s/n

“Explicado grosso modo y de forma sucinta y breve el triste recuerdo que en nuestra Historia dejó el paso por ella del fatídico moro, procuraremos explicar, aunque también a grandes rasgos y como contrapartida, algunas de las gestas de aquel gran emperador que se llamó Carlomagno (742-814) (...) De su paso por tierras catalanas, sabemos que este emperador fue obsequiado por el papa Alejandro II (sic) con una imagen de la Virgen de la Salud. Con este motivo, el emperador mandó edificar una iglesia en el castillo de Castelldefels, en donde dicha imagen se veneró”.
BARBERÁN ALBIAC, José: *Orígenes e historia de Castelldefels y su comarca*. Gráficas Medinaceli. Barcelona, 1978. p. 35.

“Esta importancia [de Sancta María de Castrum Félix] daría base a la leyenda existente de que dicha iglesia fue fundada por Carlo Magno y en su nombre por su hijo Ludovico Pío, y que la Virgen existente, la Madre de Deu de la Salud, había sido donada por Carlomagno, el cual la había recibido del Papa Adriano II”. MEDINA, Vicente A.: *El Castillo de Aramprunyá y su término en la historia*. Begas. Ed. Manuel Pareja. Barcelona, 1982, p.25.

“Dissortadament, l’antiga imatge de la Mare de Déu de la Salut –donada, segons la tradició, pel papa Adrià II a Carlemany- es perdé per sempre més”.
GUIX I FERRERES, Josep M.: “Pòrtic” en: LORENZO I GALÉS, Neus: *Entre mar i muntanya. Breu història de la parròquia i vila de Castelldefels*. Ed. Ajuntament de Castelldefels-Parròquia de Sta. Maria de la Salut. Barcelona, 1989. p.7.

“Hi ha una llegenda, esmentada a principis del segle XX, que fa procedir la primera imatge de la Mare de Déu de Castelldefels de les mans del Sant Pare Adrià II. Aquest l’hauria lliurada a l’emperador Carlemany, que hauria estat el fundador de l’església de Castelldefels, lloc on hauria deixat la imatge.

En tot cas, les fonts històriques només parlen del monestir de Santa Maria amb un gran creixement entre els anys 966 i 985”.

CAMPMANY i GUILLOT, Josep: “Origen del monestir i parròquia de Castelldefels”. *Revista Mar i Muntanya*. Núm 20.març 1997. p. 5.

“Aquesta llegenda ha estat reflectida pictòricament per Serrasanta i, així, ara podrem analitzar l’escena en què el Sant Pare Adrià II fa el lliurament a Carlemany de la primitiva imatge romànica que, per fotografies, sabem com era”.

CLEMENTE HERNÁNDEZ, Javier: *Serrasanta. Pintura mural a Castelldefels*. Ajuntament de Castelldefels. Barcelona, 2000. p. 45.

3.- Treiem la cita, que ara “envellim” per a fer-la recular en el temps, de l’obra de TOMIC, Pere: *Històries e conquestes de Catalunya*. Ed. Johan Rosembach Alamany. Barcelona, 1495. Fol. 24r.

Aquest seria dels primers textos historiogràfics -si no el primer- que relacionen Castelldefels amb la conquesta de Barcelona pels francs, cosa que possibilita la formulació de la llegenda de la imatge cedida pel Sant Pare i portada, si no per Carlemany, almenys sí per son fill: Lluís el Pietós...

De les gestes atribuïdes a aquest Lluís en trobem altres ressons, més moderns. Molt remarcable és la *Crònica Universal del Principado de Catalunya*, de Jeroni Pujades. Aquest text, que s’ha datat cap als anys 1632-1635, defensa que Lluís el Pietós, després de conquerir Barcelona...

“Puso el Rey sus términos á este condado los mismos que tenia su diócesi barcelonsa (sic), segun afirman algunos; otros los especifican señalándolos desde Serrateix á Moyá, y desde allá al pueblo de la Guardia de Montserrate, y de allí á Castell de Fels, dando vuelta por la ribera del mar, desde medio día al oriente, hasta el castillo de Cabra sobre la antigua Huro que despues fue ciudad Fracta ó Tracta, á quien hoy llamamos Mataró”.

PUJADES, Gerónimo: *Crònica Universal del Principado de Cataluña*. Imprenta de José Torner. Barcelona, 1830. Tomo VI. p.61.

La primera part d'aquesta obra havia estat redactada en català i publicada el 1609, però la segona part, que l'autor havia deixat inèdita, veu la llum pública en l'obra que citem, de 1830, tot i haver-se redactat a començaments del segle XVII.

Considerant aquestes fonts, es pot arribar a dir, respecte de l'església medieval de Santa Maria de Castelldefels, la del turó del castell: "De probable fundación por Ludovico Pío es mencionada documentalmente en el siglo X, siglo en que adquiere una importancia señalada". MEDINA, Vicente A.: *El Castillo de Aramprunyá y su término en la historia*. Begas. Ed. Manuel Pareja. Barcelona, 1982, p.161.

4.- La idea de parlar d'una suposada denominació primigènia, prenent l'expressió llatina, la traiem del que diu de Castelldefels el diccionari de Pascual Madoz, ja citat:

"Consta de 100 casas, con la particularidad de que muchas de ellas tienen contigua una torre, de construcción redonda o cuadrada; pero denotan todas su antigüedad, e inducen a creer, que en esta población y cercanías, existió el campo de batalla de los fieles en tiempos de los moros, y de ahí tomó el nombre de Populus Castrifidelium". Apud.

Hem volgut recuperar aquest nom perquè, de fet, la llegenda que recuperem per al conte no l'hem trobada en cap autor anterior a Madoz. Com que li devem la notícia més reculada, també li fem homenatge donant-li per bona l'etimologia que imagina per al nom de la ciutat. D'altres noms consignats en documentació del segle X, donarien peu a diversos orígens del nom de la ciutat. Entre les primeres versions del topònim trobem dotze de diferents. Al Cartulari de Sant Cugat les notícies d'un mateix lloc fan parlar de Castello de Feles als anys 970 i 971; de Castello de Felix, el 972; de Castellum de Feles, el 972; de Castellum de Felix, els anys 972 i 976; de Castro Felix, el 972, 974, 981 i 1002; de Castrum Felix s'escriu el 981, 987, 994, 1002, 1002, 1007, 1023, 1057 i 1098; de

Castrum de Felix, el 975; Castrum Feles, el 972; Castrum qui dicunt de Feles, 972; Kastro felice, el 1071, Kastrum de Felix, el 980, 981, 994; finalment, la fórmula Kastrum Felix, es troba en documents de diferents anys com ara el 967, 971, 974, 975, 978, 982... Vist això és normal que sobre l'origen del nom hi hagi una certa polèmica. Hi ha qui opina, contràriament a Madoz, que prové d'un nom de persona, un tal Fèlix, que s'hauria ocupat de la fortificació; altres indiquen que potser en l'origen es començaria ja a parlar d'un castell proper a una església i, per tant, un castell de fidels.

5.- En una edició de 1929 es feia saber que a l'arxiu de la parròquia de Castelldefels s'havia conservat, fins a la seva desaparició el 1936, un document de l'any 986 que defensaria, gairebé dos segles més tard que ho hagués pogut fer, la vinguda de Carlemany a Castelldefels:

"Esta prodigiosa Imagen fue traída a Castelldefels y nombrada su Patrona por el cristianísimo emperador Carlo Magno, cuando vino a Cataluña para echar a los moros que la tenían toda invadida. Esta tradición ya existía el año 986, como consta en un documento de aquella época, conservado en el Archivo de la Rectoría.

La Imagen, pues, de la Virgen era venerada a Castelldefels en el año 800, y siguió su culto y veneración, sin interrupción de ninguna clase, hasta el año 1588, correspondiendo siempre la Virgen María con abundancia de mercedes divinas a la invocación de sus devotos".

Prenem la cita de: FORT GAUDÍ, Jorge: *Santa María de la Salud*. Archivo Mariano. Sant Climent de Llobregat, 1979. pp.23 i 26.

6.- "Santa Maria de Castrum Felix", segons documentació de l'any 967 conservada al *Cartulari de Sant Cugat*. Del monestir, com a cenobi "restaurat" se'n fa ressò un document, també del *Cartulari de Sant Cugat*, de l'any 972.

7.- Reproduïm alguns versos dels goigs més antics de què nosaltres tenim notícia. Els coneixem per vuit edicions diferents. La més antiga està feta per la "estampa de Hereus Barthomeu i Maria Angela Giralt". Deu ser aproximadament de 1756, data en que el mateix impressor feia el tiratge de las "coblas" de la Mare de Déu de la Salut.

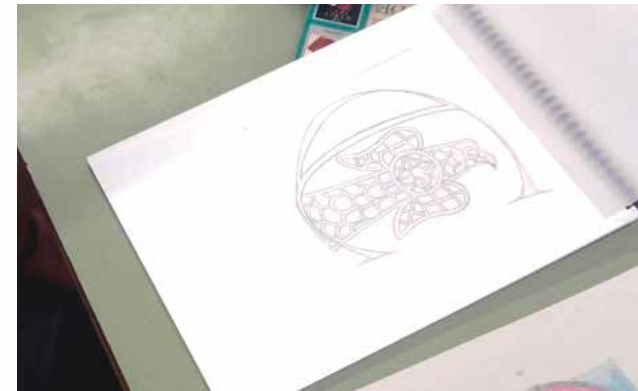
Els goigs amb lletra antiga reconeixen tant l'antiguitat de la imatge com el llarg recorregut de la veneració que se li associa. Copiem la cita dels Goigs de la portentosa, prodigiosa, y miraculosa imatge de la Mare de Déu de la Salut. Estampa dels Hereus de Barthomeu y Maria Angela Giralt. Barcelona. Els manllevem de: FORT GAUDÍ, Jorge: *Santa María de la Salud*. Archivo Mariano. Sant Climent de Llobregat, 1979. p.54.

8.- En la nova versió desapareix tota al·lusió a la quantitat de temps passat, tot i així es desenvolupa amb detalls, incorporant-ne noms propis, de la “tradició singular” a la que la versió anterior feia referència.

Goigs de la portentosa, prodigiosa, y miraculosa imatge de la Mare de Déu de la Salut. Sense referència d'editor ni data. Els prenem de: FORT GAUDÍ, Jorge: *Santa María de la Salud*. Archivo Mariano. Sant Climent de Llobregat, 1979. p.62.

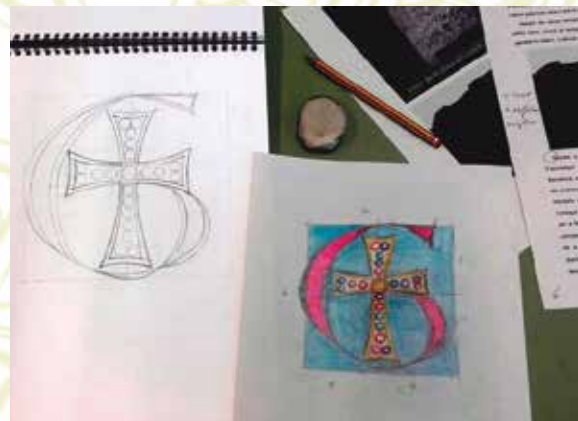
Il·lustracions

Uns detalls iconogràfics inclosos a les lletres capitals són de caràcter botànic. La branca d'olivera, a més de recordar la flora autòctona del lloc, ens remet a un signe de pau que pren el seu origen en la narració bíblica del Diluvi. Un colom el porta com a testimoni de regeneració de la vida sobre la terra. La fulla de margalló, a més de remetre una planta autòctona de les muntanyes del Garraf, insinua una frontera natural car aquesta zona suposa la limitació septentrional de la seva extensió natural. Altres temes es prenen de l'art anterior a l'època en què tindria lloc l'acció de la contalla.

Fermall d'or aquiliforme, exemple d'orfebreria visigoda del segle VII.
Trobat a Tierra de Barros (Badajoz) el 1930.
Actualment a The Walters Art Gallery (Baltimore. EUA). Referència: 54.422.
Mides: 14'2 x 7'8 x 3'4 cms.

Creus votives del regne visigòtic de Toledo, del segle VII. Formen part del tresor de l'horta de Guarrazar, trobat entre els anys 1958 i 1860 al terme municipal de Guadamur.

La primera, des de l'any 1941, al Museu Arqueològic Nacional (Madrid). Creu llatina d'or amb incrustacions de nacra, safirs i ametistes. Referència 71.210.

Mides: 15'2 x 11'4 cms (cadena: 31 cms; penjolls: 5'7 cms).

La segona, també al Museu Arqueològic Nacional, té com a base l'or i te encastats com adorn safirs i nacra. Referència: 71.211. Mides: 15'3x 11'50 cms (Cadena: 23'8 cms).

La tercera es troba a Paris, al Museu de Cluny. Referència CI28880. Té safir, maragdes, ametistes, perles, cristall de roca, nacra i jaspi. Mides: 185 x 10'8 cms (cadena: 29'6 cms).

La imatge de Carlemany quan és rebut pel Papa Adrià I, el 772, s'ha pres de la que presenta Wikimedia Commons com procedent de les *Cròniques de França* d'Antoine Verard, obra apareguda a Paris el 1493. No hem pogut trobar-la en l'exemplar que conserva la Bibliothèque Sainte-Geneviève, de Paris. Tampoc és cap de les 51 il·lustracions de les *Grans Cròniques de França*, de Jean Fouquet, com una altra web indicava; no pertany al manuscrit il·luminat entre 1415 i 1420 i que conserva la Biblioteca Nacional de Paris. Ara bé, hem localitzat una representació molt semblant en un exemplar de paper vitela, imprès per Anoine Vérard i il·luminat pel mestre Jacques de Besançon, el 1498. L'obra: *Ogier el Danès*, en l'edició present en la reserva de llibres rars de la Biblioteca Nacional de França. Referència: Velins 1125. Cal veure el foli 8v.

La pintura al tremp de cola que Josep Serrasanta realitzà al temple parroquial de Castelldefels serveix per a mostrar el lliurament de la marededéu a Carlemany de mans del Papa.

Per recrear la ficció segons la qual Carlemany traspasaria la imatge de la patrona de Castelldefels a son fill Lluís, s'ha escollit una imatge on tots dos són retratats. La prenem de les *Grans Cròniques de França*, obra realitzada entre els anys 1375 i 1400 i que conserva la Biblioteca Nacional de França, a París, amb la referència 73. Aprofitem el que il·lustra el foli 128v.

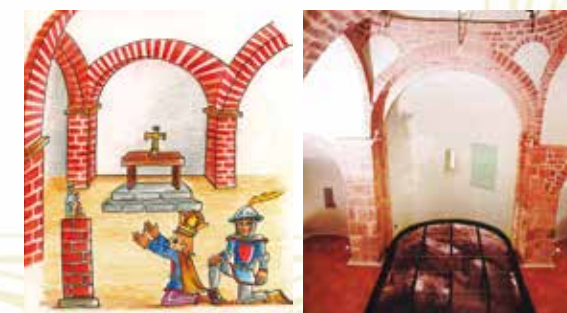

En la història s'ha fet passar a Lluís el Pietós per Cornellà. L'haureu vist davant del temple visigòtic del segle VI. Per al dibuix, ha servit de guia la reconstrucció ideal de la basílica paleocristiana que, inspirada en un plànol de Josep Puig i Cadafach, prenem del llibre d'Eduard Gelabert i Fiet: *Cornellà de Llobregat. Història, Arqueologia, Folklore*. Ed. AGM. Barcelona, 1973.

La silueta de la Dona Morta serveix de referent geogràfic de les terres de Castelldefels.

La ficció literària ens permet situar Lluís el Pietós a l'interior de l'església del turó de Castelldefels quan aquesta no està documentada. Allà dipositaria la imatge que després serà venerada com a la Mare de Déu de la Salut.

L'anagrama que acompanya sovint la sanefa amb què queda emmarcat el contingut de les pàgines d'aquest llibre ha estat pres directament de la signatura de Carlemany.

La talla de la Verge castel·ldefel·lenca representada no és la primigènia. S'ha pres com a model la talla que l'any 1949 regalà a la ciutat el matrimoni format per Francisco Viñas Llonch i Eulàlia Amat Patuel. L'obra és deguda a l'artista Joaquim Sabaté, que en va fer dues rèpliques de mida més petita.

